

26. Divan şairinin Dilinden “Uğrulamak”¹

Nagehan CAęLAYAN²

APA: Çağlayan, N. (2024). Divan şairinin Dilinden “Uğrulamak”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö15), 505-519. **DOI:** <https://zenodo.org/record/13825122>

Öz

Divan şiiri geleneğinde şiirde yer alan kelimelerin farklı benzetme ve anlam ilgileri yaratacak biçimde kullanıldığı görölmektedir. şair, seçtiği kelimelerin asli anlamlarının yanı sıra farklı çağrışımlarını da düşünmeye imkân verecek şekilde şiirini titizlikle inşa eder. Böylece, kelimelerin, lafız ve mana sanatlarından istifadeyle geniş bir anlam dairesi içerisinde değerlendirilmesine imkân sunar. Bu kullanım, şüphesiz şiire derinlik katmaktadır. Bu çalışmada *uğrulamak/uğurlamak* fiilinin divan şiirindeki kullanımı üzerinde durulmuştur. Eski Türkçede ve halk ağzında gizlice bir şeyi almak, *aşırmak* manasına gelen bu fiilin beyitlerde işaret edilen mana doğrultusunda bir tasnife tabi tutulup, şairin muhayyilesinde ifadesini nasıl bulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre *uğurlamak* fiilinin ekseriyetle sevgilinin yüz, dudak, endam vb. gibi güzellik unsurlarının çalınması şeklinde bir mana etrafında kurgulandığı görölmüştür. Buse, mana, can, lütuf, suret, hayal de uğurlamak fiiliyle bir arada kullanılan kelimelerdendir. Bununla birlikte incelediğimiz divanlarda uğurlamak/uğrulamak fiilinin redif olarak tercih edildiği manzume ve bu fiilin, tespit edilen beyitler ışığında akıl uğurlamak, gönül uğurlamak, felekten gün uğurlamak gibi deyim manasını ifade edecek şekilde kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Bu kullanımlar ışığında uğurlamak/uğrulamak fiilinin Klasik şiirin zengin anlam dairesi içerisinde kendine nasıl bir yer bulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk şiiri, uğrulamak, çalmak, deyim.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Bu çalışma, etik izni gerektirmeyen metin merkezli bir çalışmadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin / İthenticate / İntihal, Oran: %14

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.09.2024-**Yayın Tarihi:** 21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13825122>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü / Dr., Sivas Cumhuriyet University, Turkish Music State Conservatory, Turkish Music Department (Sivas, Türkiye), ezgiyimdir@hotmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2272-3069>, **ROR ID:** <https://ror.org/04f81fm77>, **ISNI:** 0000 0001 2259 4311 **Crossref Funder ID:** [501100002966](https://doi.org/10.501100002966)

“Uğrulamak” from the Divan Poet's Language³

Abstract

In the tradition of Divan poetry, it is seen that the words in the poem are used in a way that creates different analogies and semantic relationships. The poet meticulously constructs his poem in a way that allows us to think about the different connotations of the words he chooses, as well as their original meanings. Thus, it enables the evaluation of words within a wide range of meanings by making use of the arts of expression and meaning. This usage undoubtedly adds depth to the poem. In this study, the use of the verb "uğrulamak/uğurlamak" in divan poetry is emphasized. This verb, which means to take something secretly or to steal in Old Turkish and in the colloquial language, has been classified in line with the meaning indicated in the couplets and an attempt has been made to reveal how it found its expression in the poet's imagination. Accordingly, it has been seen that the verb "send off" is generally constructed around a meaning of stealing the beauty elements of the beloved, such as his/her face, lips, figure, etc. Meaning, life, grace, form, imagination are also words used together with the verb to send off. However, in the divan we have examined, there are also examples of poems where the verb "send off"/"send off" is preferred as a redif and this verb is used to express idiomatic meanings such as "send off the mind", "send off the heart", "send off the day from the heavens" in the light of the couplets identified. In the light of these uses, it has been tried to reveal how the verb to send off/to send off has found its place within the rich semantic circle of Classical poetry.

Keywords: Classical Turkish poetry, uğrulamak, idiom

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 14
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 23.07.2024-**Acceptance Date:** 20.09.2024-**Publication Date:** 21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13825122> **Peer Review:** Two External Referees / Double Blind

Giriş

Uğranılan yer, yol, çizgi, gaye, hırsız (Ş. Sami, 1999:609) manasına gelen *ugrı* kelimesinden türetilen *uğrula-* fiili hırsızlık etmek, çalmak anlamına gelmektedir⁴. *Ugrula-* fiili, bu anlamının yanı sıra *görmek* anlamında da kullanılmaktadır (Redhouse, 2006:256). Tespit ettiğimiz örneklerden hareketle Klasik şiirimizde yalnızca sirkat etmek/çalmak anlamıyla yer aldığını söylemek mümkündür.

Fiilin, eski kaynaklardaki kullanımına misal teşkil etmesi bakımından *Divânu Lugâti't-Türk*'teki⁵ örneklerine baktığımızda uğrulamak fiilinin bir işi vaktinde yapmak anlamında “er işin ugurladı/adam işin zamanını bekleyerek yaptı” ve çalmak manasında ise “er tavar ugurladı/adam malı çaldı” (Ercilasun&Akkoyunlu, 2018, s.132) örnekleriyle kullanıldığını görmekteyiz. *Uğrulamak* fiilinden türetilen kelimeler, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Beyitlerin tespit ve tasnifinde de buna riayet edilmiştir.

Çalışmanın hareket noktasını *uğurlamak* fiili ve bu fiil etrafında kurgulanan beyitler oluşturmaktadır. Örnek olarak 14-19.yy'lara ait tespit edilen beyitlerden hareketle konunun genel hatlarıyla anlaşılmasına yönelik bir tespit ortaya konulmuştur. Bu fiilin şiirdeki kullanımı, şairin hayal dünyasında ifadesini ne şekilde bulduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, *uğrulamak* fiilinin redif olarak seçtiği örnek şiirler mevcuttur.⁶ Benzeri bir çalışmayı farklı kelimeler üzerinden yapmak mümkündür.

1. Divan Şiirinde Uğrula-/Uğurla- Fiilinin Kullanım Alanı

Dili oluşturan bazı kelimeler yüzyıllar içerisinde birtakım değişikliklere maruz kalarak yeni anlamlar kazanırken bazı kelimeler de aynı anlamını korumakla birlikte farklı anlam katmanları yaratacak şekilde mecazi kullanıma alan açar.

Tespit ettiğimiz beyitlerde *uğrula-/uğurla-* fiilinin daha çok sevgiliye ait güzellik unsurları söz konusu olduğunda bu öğelerle birlikte anıldığı görülür. Beyitler tasnif edilirken hareket noktamız bu olmuştur. Çalışmada *uğrulamak* fiilinin zikredildiği her beyit izah edilmemiş, ifadede göze çarpan beyitler üzerinde durulmuştur. Aynı mahiyette kullanılan diğer beyitlerin ise künyeleri verilmekle yetinilmiştir. Örnek beyitlerden hareketle *uğrula-/uğurla-* fiilin kullanımına dair yapılan tasnif şöyledir:

1.1. Uğrula-/Uğurla- Fiilinin Sevgiliye Ait Güzellik Unsurlarıyla Birlikte Kullanılması

1.1.1. Renk⁷: Uğrulamak fiilinin bu kullanımı, renk itibarıyla sevgilinin yanağı ve dudağının güzelliği

⁴ Ayrıca bkz.: Gövsa, İ. A. (1947). Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi [C. 5, s. 2871]. İskit Yayınları.

Tekin, Talat. (2013). İrk Bitig. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ölmez, Mehmed. (2000). Thesaurus, Lexicon (Turcico-Arabico-Persicum). Simurg Yayınları.

Türkçe Sözlük. (2011). TDK Yayınları.

⁵ “ogurla.mak. Bunun başka bir izahı daha vardır. O da ‘hırsız’ için ogr kelimesinin ad olması ve bu fiilin (ogurla-) ondan yapılmasıdır. Hafifletme maksadıyla ogr kelimesindeki y düşürülmüştür. Ben bu izahı daha çok beğeniyorum. Aslında ikisi de güzeldir. Şiir:

begim özin ogurladı
yarag bilip uğurladı
ulug Tenri ağırladı
anın kut kw tozi togdı

(Beyim kendisini askerlerden çalıp-saklanıp-gizlendi. Fırsat ve imkan kolladı. Yüce Allah ona zafer ihsan etti. Bundan dolayı devletin ve bahtın tozu doğdu) (Ercilasun & Akkoyunlu, 2018: 132)

⁶ Ahmed Paşa'nın, divanda 50 numarada kayıtlı yedi beyitli gazeli (Tarlan, 1992: 142); Amrî'nin 37 numarada kayıtlı altı beyitli gazeli (Çavuşoğlu, 1979: 73); Kansu Gavri'nin, XLIX numarada kayıtlı beş beyitli gazeli (Yavuz, 2002: 123) ve Mesîhî'nin, 72 numarada kayıtlı beş beyitli gazeli (Mengi, 2004: 163) örnek verilebilir.

⁷ İlgili diğer beyitler şöyledir: Revâni-K.8/29, Cenâbi-G.90/3, Kalkandelenli Mu'idi-G.351/1, Kansu Gavri-K.13/21, Edirneli Şevki-G.136/3.

söz konusu edildiğinde karşımıza çıkar.

Devrinin tezkire sahibi yazarları tarafından büyük bir şair olarak anılan Hayâlî Bey (Kurnaz, 1998: TDV İslâm Ansiklopedisi) bu beytinde, çiğ tanelerinin sevgilinin kırmızı yanağından renk çalan gülün eteğine sarılmasını; çalınan güzelliği gül ile paylaşmak istemeleri yahut işlediği suçtan ötürü gülün yakasına yapışmaları gibi iki sebebe bağlamış olabilir.

Ârız-i dildârdan sen reng ugurladın deyu
Jâleler sarıldı gülşende gülün dâmânına (Hayâlî, G.536/4)
(Sevgilinin yanağından renk çaldı diye çiğ taneleri gülün eteğine sarılır.)

Eski çakmıklarda çakmak taşı, sonraları benzin ve doğal gaz kullanılır. Kirtikli bir çark, çakmak taşının üzerinde parmakla süratli bir şekilde döndürülür, çakmak taşından çıngı (ateş kıvılcımı) çıkar. Çıkan çıngı, benzinli fitili tutuşturur. Böylece çakmak yanıp tutuşmuş olur. Beyitte buna telmih yapıldığını söyleyebiliriz. Çakmak taşının (çakmak taşı aslında bir taş) içinde saklı ateş vardır. Edirneli Şevkî (15. yy) bunu, rengini sevgilinin yanağından çalan ateşi bir nevi cezalandırarak onu taşın içine hapsedtiğini söyler. Yanağın ateşe teşbih edilmişinde yakıcılık, aydınlık ve renk gibi tasavvurlar etkilidir.

Reng ugurladı meger âteş izârundan ezel
Hak bu yüzden eyledi taş içre mahbûs âteşi (Edirneli Şevkî, G.199/2)
([Ey sevgili!] meğer, ezelden/ezel meclisinde ateş senin [kırmızı] yanağından renk çalmış. Hakkın, ateşi adeta cezalandırarak taşın içine hapsedmesi de bu sebeptir.)

Sevgilinin dudağı rengi ve şekli itibariyle farklı tasavvurlar ışığında değerlendirilir. Rengi dolayısıyla kırmızıdır ve bu yönüyle de şarap, kan ve lal taşı ile ilişkilendirilir. Revânî (16. yy), şarabın adeta karanlık bir mahzeni andıran şişe içerisine hapsedilmesine sebep olarak sevgilinin kırmızı dudağından renk çalmış olmasını gösterir.

Zindân-ı şişe içre kim eylerdi anı habs
Ugurlamasa rengi lebûnden eger şarâb (Revânî, G.20/2)
(Eğer şarap, sevgilinin [kırmızı] dudağından renk çalmasaydı onu karanlık zindan gibi olan şişesi içerisine kim hapsedebilirdi?)

Fatih Sultan Mehmed Han için kaleme aldığı kasidesinin 35. beyti olan aşağıdaki beyitte Ahmed Paşa (15.yy), padişahın adaletini dile getirir. Bu öylesine kuvvetli bir adalet anlayışıdır ki sevgilinin dudağından renk çalmaya yeltenen lal taşı hırsız muamelesi görüp idam edilse yeridir.

Ahdünde reng ugurladı lal-i nigârdan
Ber-dâr olursa uğrı gibi vechi var lal (Ahmed Paşa, K.12/35)
(Devrinde, lal taşı, sevgilinin lal renkli dudağından renk çaldı. Hırsız gibi asılırsa sebebi budur.)

1.1.2. Leb (Lal-Şeker)

Adnî (ö. 878/1474) mahlasıyla şiirler yazan ve halk tarafından çok sevilip sanatçıların hamisi sıfatıyla anılan Mahmud Paşa (Tekindağ, 2003: TDV İslâm Ansiklopedisi), bu beytinde goncayı içerisinde altın ve lal gibi kıymetli madenler taşıyan bir keseye benzetir. Goncannın altın gizlediği tasavvuru içerisindeki sarı renkli toz münasebetiyledir. Bu kesenin mührü ise gül bahçesinin dikeninden hazineyi koruyan ve kendisine sultanlık addedilen gülün (şeh-i gül) elindedir.

Kîse-i gonceye mühr urdı anunçun şeh-i gül

Ki zer ü lalin uğurlamaya gülşen dikenî (Adnî, K.1/6)

(Çiçeklerin sultanı olan gül, goncann kesesindeki altın ve lal gibi kıymetli taşları gül bahçesinin dikenî çalmasın diye, bu keseyi mühürledi.)

Aşağıdaki beyitte Adnî (15. yy), sevgilinin dudağının en belirleyici vasıflarından olan *şirinlik* sıfatını sevgili ve dudağından ayrı olarak düşünür. Esas tatlılık membaı, sevgilinin dudağıdır. Bu beyitte dudak, üstün olduğu gösterilmek kaydıyla, adeta şirinlik sıfatıyla mukayese edilir. Şirinlik, sevgilinin dudağından şeker almaya teşebbüs ettiği için de hırsız gibi cezalandırılır.

Çün lebünden şeker uğurladı şîrînlîk anı

Asdılar düzd bigi boynına dakup reseni (Adnî, K.1/14)

(Ey sevgili! Şirinlik-tatlılık- senin dudağından şeker çaldığı için onu hırsız gibi boynuna ip takıp astılar.)

Tuti, şiiirlerde konuşma öğretilmek için ayna karşısına konulması, şeker yedirilmesi, kırmızı rengi dolayısıyla sevgili, aşık, şarap ve dudağın benzetilene olmaktadır. Beyitte Şihâbî, yarin dudağından şeker çaldığı için bülbül tarafından kafese hapsedilen bir tutiyi resmeder.

Tüti lal-i yardan varup şeker uğurlamış

Anı habs itdi kafes içinde şebhân-ı bahâr (Şihâbî, K.20/13) ⁸

(Gece bülbülü, sevgilinin lâl renkli dudağından şeker aşırıldığı için papağanı kafese hapsetti.)

1.1.3. Hüsn⁹

Sevgilinin yüzünün parlaklığı karşısında ayın hükmü yoktur. Nurlu yüzüyle aya benzeyen sevgili erişilmezdir, her gece yüzünü göstermez. Nurunu, güzelliğın kaynağı olan sevgilinin yüzünden çalmak maksadıyla ay gizlice sevgilinin sarayına girer. Şair bu beyitte sevgilinin sarayına akseden ay ışığının aslında onun güzelliğini çalmak maksadıyla orada olduğunu söyleyerek bunu güzel bir nedene bağlar.

Ay diler kim gün yüzünden hüsn uğurlaya gice

Anunıçun revzenünden kasruna girer şehâ (Adnî, G.1/6)

(Ey sevgili! Ay, senin gün gibi aydınlık yüzünden güzellik çalmak için, gece pencereden senin sarayına girer.)

1.1.4. Bûy¹⁰

Şair bu beyitte sevgilinin gül yanağına öykünen laleyi cezalandırmanın bir yolu olarak ağaca sarıp pazarda gezdirir. Böylece lale oradakilerin ibret nazarına sunulmuş olur.

Lâle haddüinden meger gül-reng ü bû uğurladı

Kim drahta saruban gezdürdiler bâzârda (Adnî, G.80/3)

(Lale, sevgilinin gül yanağından renk ve koku çaldı. Onu cezalandırmak için ağaca sararak pazarda gezdirdiler.)

Samimi ve halk söyleyişine yakın sade bir üsluba sahip olan Hayretî (16. yy) bu beyitte miskin güzel

⁸ İlgili diğer beyitler şöyledir: Hamdi-G.85/3.

⁹ Örnek diğer beyit şöyledir: Karamanlı Nizâmî-K.2/26.

¹⁰ Örnek diğer beyitler şöyledir: Azîzî-G.319/2, İbn-i Kemâl-G.15/5.

kokmasına sebep olarak sevgilinin saçlarını gösterir. Şair ince bir hayalle miskin renginin siyah oluşunu sevgilinin saçlarından koku çalmasına bağlar. Öyle ki misk hırsızlık ederek yüz karartıcı bir iş işlemiştir, rengi (yüzü) bu sebepten karadır.

Büy uğurlamışdur ey dil kâkül-i dildârdan

Ger bu vech ile siyâh olsa aceb mi rüy-ı misk (Hayretî, G.277/6)

(Ey gönül! Misk, sevgilinin kakülünden koku çalmıştır. Eğer bu sebeple onun yüzü kara olsa buna şaşılır mı?)

Şairin, miskin sıfatıyla kokusu ve tembel halini nitelediği menekşe, sevgilinin ayva tüylerinden koku çaldığı için sabah rüzgarının onu ele vermesi tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Çü gördük bûy uğurlarken benefşe hatt-ı dil-berden

Kerem kıl virme ol miskini ey bâd-ı sabâ deste (Gelibolulu Mustafa Âli, G.1188/2)

(Ey sabah rüzgârı! Kerem et o miskini ele verme; çünkü menekşeyi gönül alan sevgilinin ayva tüylerinden koku çalarken gördük.)

Tâcizâde (16. yy) şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmakla birlikte, ifadede yalın söyleyişi yakaladığını söylemek mümkündür (Erünsal, 2010: TDV İslâm Ansiklopedisi). Şah Bâyezid için kaleme alınan ve 39 beyitten oluşan kasidenin aşağıdaki beytinde şair, güzel bir hüsn-i talille padişahın adaletine vurgu yapar. Onun devrinde misk, sevgilinin zülfünden koku çalmıştır. Bu hareketi cezasız bırakılmaz ve zindana atılır.

Ahdüñde bûy uğurladı zülf-i nigârdan

Zindân-ı nâfe olsa aceb mi mekân-ı misk (Tâcizâde Câfer Çelebi, K.16/17)

(Miskin mekâm, nafenin zindanı olsa buna şaşılır mı? Zira o sevgilinin zülfünden koku çaldı.)

1.1.5. Letâfet

Bilhassa muamma sahasında Klasik şiirin önde gelen isimlerinden olan Emrî (16. yy) kullandığı orijinal mazmunlar ve ince hayallerle devrinde beğeni toplamıştır (Saraç, 1995: TDV İslâm Ansiklopedisi) Beyitte, sevgilinin gerdanından güzellik çalan elmanın ağır bir cezaya uğratarak derisinin soyulup katledildiğine şahit oluruz.

Meger letâfet uğurladı gabgabundan sîb

Ki bezm içinde soyup kesdi rindler amı (Emrî, G.553/2)

[(Ey sevgili!) Elma, senin çene çukurundan letafet çaldığı için rint-meşrep kimseler onu mecliste katlettiler (kabuğunu soydular).]

1.1.6. Ruh

Aynaya bakan sevgilinin sureti oraya akseder. Ayna sevgilinin yanağının yuvarlak ve parlaklığını çalar. Ayna da yuvarlaktır ve çalma eyleminin tekerrür etmesi "döne döne" öbeğiyle vurgulanmıştır¹¹. Aynalar bu suçundan dolayı şehirde -duvara- asılır. Diğer manasıyla idam edilir. Şarap kadehi de yüzeyine akseden sevgilinin yüzünü çalmış olduğundan cezalandırılmak için diyardan diyara sürülür. Kadeh de ayna gibi yuvarlaktır, devreder. Bu nedenle döne döne öbeğinin kullanımı her iki kelime için de

¹¹ Necati Bey'in "döne döne" redifiyi yedi beyitlik gazelinin altıncı beytinde aynanın bu özelliği vurgulanmaktadır: Sen olasın diyi yir yir asılıp âyineler Gelene gidene eyler nazarı döne döne-Necati Bey-G.472/6. (Tarlan, 1992:360)

doğrudur.

Aks-i ruhuñ ugruladıgıyçin döne döne

Asıldı gözgü şehrde elden sürüldü câm (Fuzûlî, G.180/4)

(Ayna, döne döne senin yanağının aksini çaldığından şehirde asıldı, idam edildi. Şarap kadehi de yanağının aksini çaldığından değersizleştirildi, uzak diyarlara sürgün edildi.)

1.1.7. Lutf¹²

Klasik şiirin XV. yy şairlerinden Karamanlı Nizâmî'nin, canlı bir üslupla kaleme aldığı şiirleri onu devrinde oldukça sevilen bir şair yapmıştır. (Bilgin, 2001, TDV İslâm Ansiklopedisi). Şair aşağıdaki beyitte dişleri letafet bakımından Aden incisine nispet eder. İnci, sevgilinin dişlerinden zarafet çalar. Bu sebeple kuyumcu inciyi ortasından delip ipe geçirerek cezalandırır. Böylece, dişlerin letafeti karşısında adeta incinin bağı delinir ve adeta sevgilinin dişlerinin boynu bağı bensesi gibidir. İnci hem içerisinden ip geçirerek kolye yapmak hem de sevgilinin dişlerinden letafet çaldığı için delinir. Çarşıda gezdirilmesi ise satılmak ve hatasına karşılık rüsva edilmek içindir. Şair böylece iç içe hüsn-i talillerle beytine revnak kazandırır.

Lutf ugruladı dişüñden dîv-i sarrâf-ı zamân

Gezdirür ipe dizüp küçede dürr-i Adeni (Karamanlı Nizâmî, G.120/7)

[(Ey sevgili!) Aden incisi senin dişinden incelik, hoşluk çaldığı için dev gibi her şeyi yok eden zaman kuyumcusu onu ipe dizip çarşıda gezdirir.]

1.1.8. Dehân

Beyitte, sevgilinin dehanının kıvrımından/şeklinden alınan küçük bir parça bütün cihana hükmetmeye yeten üzerinde ism-i a'zâm yazılı bir mühre dönüşmüştür. Sevgili sultandır.

Dîv ugrulamışdı bir zerre dehānuñ nakşını

Varmış andan hâtem-i mühr-i Süleymān eylemiş (Hatâyî, G.174/3)

(Dev, sevgilinin ağzının nakşından bir zerre çalmıştı. O çaldığı zerreyi de Süleyman'ın yüzüğü yapmış.)

1.1.9. Saç

Sevgiliye ait her bir unsur âşık için tehlike arz eder. Âşığın gönül mülkü, sevgilinin güzelliği karşısında harap olur. Önce sevgilinin yan bakışıyla tarumar olan gönül mülkü kalan parçasını da sevgilinin saçlarına bağlar.

Yağmalamış-idi milk-i dili gerçi gamzeler

Şeb-rev saçunu ugruladı geldi kalancasın (Karamanlı Sabûhî, G.104/3)

(Ey sevgili! Gerçi yan bakışın gönül ülkesini yağmalamıştı. Bu yetmezmiş gibi, geri kalanını da saçın çaldı.)

1.1.10. Nûr¹³

¹² Örnek diğer beyit: Aydınlı Visâli-G.70/3.

¹³ Örnek diğer beyitler şöyledir: Lâmi'î Çelebi-Ferhâd ile Şîrin-b.3136, Karamanlı Nizâmî-K.2/25, Ravzî-G.499/3, Câmî-G.107/5, Revânî-G.22/6.

Âşığın, sevgilinin güzelliği karşısında aklı başından gitmiştir. Âşığın sevgiliye meftun olan bu halini şair, güneşin ayın ışığını tamamen yahut kısmen örtmesi neticesinde oluşan güneş tutulmasıyla ilişkilendirir.

Tutulursın sakın ey mihr-i münevver bir gün

Nûr ugrulamaya kasd eyleme didârından (Emrî, G.402/3)

(Ey aydınlık güneş! Sakın sevgilinin güzel güzünden nur çalmaya kast eyleme, tutulursun.)

Şair, şafak vaktine kadar sevgilinin başı ucunda yanıp duran mumu, ışığını sevgilinin yüzünden çalan bir hırsız olarak hayal eder.

Başında uğrı bigi müdâm od yanar şehâ

Nûr u ziyâ yüzünden ugrular meger çerâg (Karamanlı Nizâmî, G.54/17)

(Ey sevgili! Başında hırsız gibi sürekli ateş yanar. Meğer mum ışığını senin yüzünden çalar.)

Kuvvetli ışıktay zayıf ışık yok olur. Ay, sevgilinin gün gibi aydınlık yüzü yanında sönük kalan ışığını ondan nur çalarak parlatmaya çalışır. Bu haliyle utanılacak vaziyette olduğunu bilir. Ayın yüzünün karalığı, aynı zamanda hüsûf (ay tutulması) içindeki aya teşbih edilmektedir.

Gice tutuldu izârûndan ugrularken nûr

Yüzi karalugını şimdi dahi bildi kamer (Peştelî Hisâlî, G. 56/3)

(Ey sevgili, ay senin yanağından parlaklık çalarken tutuldu. Şimdi yine Yüzünün karalığının farkına vardı.)

Fuzulî, beyitte ışığını sevgilinin yanağının nurundan çalan mumun başının kesilerek cezalandırılmasını resmediyor ki sultanına hıyanet eden her kölenin kaçınılmaz sonu budur. Sevgilinin yanağı, mumun ışık kaynağı olması bakımından onun sultanıdır. Mum ise sabaha değin ayakta kalıp hizmet eden bir köle hükümdedir/köledir. Ayrıca mumun başının kesilmesiyle kastedilen, fitili uzadığı için ışığı zayıflayan muma makas vurulmasıdır. Neticede daha parlak ışık saçır. Bir gelenek de hatırlatılır.

Ruhundan nur ugrular şem başın kesseler câiz

Budur bir kul ser-encâmı ki sultânına hâindür (Fuzûlî, G.104/6)

[(Ey sevgili!) Mum, senin yanağından nur çalıyor. (Bu sebeple) onun başını kesseler câizdir. Sultanına hain olan bendenin sonu budur.]

1.1.11. Suret

Ayna, yüzeyine akseden her sureti içine alır. Âşığın ahının dumanıyla buğulanan aynada sevgilinin sureti görünmez olur. Böylece âşık, aynanın sevgilinin suretini çalıp içine hapsedmesine mâni olur.

Nakşıla sûret ugrularsun nigârûmdan çü sen

Âkıbet âhum bozar ey âyine âyînüni (Sürûrî, G.495/3)

(Ey ayna! Sen hile ile sevgilimin suretini çalyorsun. Senin önüne geleni gösterme adetini sonunda benim ahım bozar.)

1.2. Diğer Kelimelerle Kullanımı: Zühd ü takva, Göz, Gün, İmân, Cân, Gönül-Kalb, Buse, Nesne, Mana, Bâl ü Per, Hayal, Gam, Su, Akıl, Ömr:

Şair, dünyaya meyletmeyip gününü ibadetle geçiren aşkın bu yolda sarf ettiği cümle emeğini gönül alan sevgilinin bir bakışı yerle bir etmeye yeteceğini dile getirir.

Ugurlar hānumānuñ bir nigehte **zühd ü takvānuñ**

Cihān-āşüb olan pür-fitne bir āfet budur işte (Nazır İbrahim, G.699/4)

(Sevgili, bir bakışta zühd ile takvanın evini barkını yağmalar. Ciham karıştran fitne dolu afet budur.)

Hırsız bakışlarıyla aşğın canını almaya meyleden sevgilinin gözden kaybolup bu hâlini âşıktan esirgemesini şair, âşğın kendinden geçmesine sebep gösterir.

Ol gözleri uğrı ki ugurlandı **gözüm**den

Ol benden ayak çekdi ben el çekdüm özümden (Hamdullah Hamdi Çelebi, G.114/1)

(O, gözleri hırsız gibi olan sevgili gözümden kayboldu/hayali gözümden uzaklaştı. O benden ilgisini kesti, ben özümden el çektim/kendimi kaybettim.)

Nedim'in (ö.1143/1730), yedi bentlik musammatının dördüncü bendinin ilk iki mısraını oluşturan aşağıdaki bölüm “Gidelim serv-i revanım yürü Sadâbâd'a” mısraıyla sona erer. Şair, 18.yy İstanbul'unun gözde mesire yerlerinden olan Sadabad'ı cuma namazına tercih edilen bir yer olarak niteler.

İzn alıp cuma namâzına deyü mâderden

Bir **gün** ugurlayalım çerh-i sitem-perverden (Nedim, Musammat.40/IV)¹⁴

(Valideden, Cuma namazına gidiyoruz deyip izin alarak, zulmedici felekten bir gün çalıp eğlenelim.)

Sevgilinin ok kirpikleri âşğın imanını hedef alır. Bu da yetmiyormuş gibi canına kasteder.

Müjeñ kim sineden **iman** uğurlar

İki göz arasından cân ugurlar (Mesihî, G.72/1)

(Ey sevgili! kirpiklerin âşğın imanını çalar. Kimse fark etmeden, ivedilikle de canını alır.)

Vasfî'ye (16. yy) göre âşğın gönlüne girerek canını alan sevgilinin bunu reddetmesi mümkün değildir. İşlediği suçta dair izi âşğın ciğeri üzerinde bırakmıştır ki âşğın ciğer yarası daima tazedir.

Dilden geçübün **cân**umı ugurladı gamzen

İnkâr idemez tâze izi var ciğer üzre (Vasfî, G.71/4)

(Sevgili! Gamzen gönülden geçerek -gönle girerek- canımı çaldı. Yan bakışın bunu inkâr edemez; çünkü ciğer üzerinde yeni/taptaze izi var.)

Aşağıdaki beyit, Memluk Sultanı Kansu Gavri (ö.922/1516)nin “uğurladı” redifli beş beyitli gazelinin matla'dır. Sevgilinin yan bakışı, âşğın canını çalan bir hırsızdır. Âşık için ölüm, sevgili elinden olacak ise hoştur.

Gamzeñ ne düzd ü çâbük olur **cân** uğurladı

Şâd ol gönül ki cânuñ cānān ugurladı (Kansu Gavri, G.35/1)

(Ey sevgili! Yan bakışın, eli nasıl çabuk bir hırsızdır ki canımı aldı. Ey gönül sevin ki canını canan çaldı.)

Divan şiirinin XVI.yy şairlerinden olan Câmî'nin *Divan*'ı incelendiğinde aruza hâkim, atasözü ve deyimleri şiirinde ustalıkla işleyen, külfetsiz söyleyişi yakalamış ve divan şiiri geleneğine sadık bir şair portresi çizdiği görülür (Uzun: 2019, 28). Şairin nazarında sevgilinin gözleri, âşğın ettiği âh ile hastadır.

¹⁴ Gün uğrulamak ile ilgili örnek diğer beyitler şöyledir: *Hâmî Ahmed-G.6/7*, Şânizâde Atâullah-Ebyat/3, Nazır İbrahim-Tarih.65/4, Nazır İbrahim-G.681/3, Tutmacı-Gül ü Hüsvrev, b.3611.

Oysaki nergise benzeyen gözleriyle sevgili baygın bakar, tabii hali budur. Şair ikinci mısradan ise "bestedir-bağlıdır" kelimesini, sevgilinin zülfüne tutulan âşığın gönlünün saça bağlanmış bir görüntü sergilemesi bakımından kullanır. Ayrıca zülûf, hırsızdır; âşığın gönlünü çalmıştır. Cezalandırılmak maksadıyla bağlanır.

Ahum aldı çeşm-i cânân anuñiçün hastedür

Gönlüm ugurladı zülfi ol sebebden bestedür (Câmî, G.75/1)

(Sevgilinin zülfü gönlümü çaldığı için bağlıdır. Gözleri de ahımı aldığı için hastadır.)

Sevgilinin yüzündeki ben, gönül hırsızlığına mâni olmaya çalışan bir gece bekçisi olarak tahayyül ediliyor. O, aynı zamanda, sevgilinin güzelliğine itaat etmeyen bir fitnedir. Maksadı, sevgilinin ay gibi olan yüzünün âşığın gönlünü çalmasına mâni olmaktır.

Gönül ugurlığına mâh-tâba karşı gelen

Siyâh câme geyüb hâl-i müşg-bârundur (Adnî, G.20/3)

(Ey sevgili! Gönül çalmak için ay ışığına karşı gelen/karşı duran, siyah elbise giyip güzel koku saçan benindir.)

Âşığın gönlünü kan dökücü harami çeşmiyle zapt eden sevgili, saba rüzgarıyla iş birliği yapıp ölen kimsenin üzerine toprak atıldığı gibi âşığın gözbebeğine toprak saçıyor.

Gönül ugurladığında o harâmî çeşmün

Merdüm-i dîdeme toprak dökөлüm didi sabâ (Bâlî, G.4/4)

[(Ey sevgili!) Eşkiya gibi olan gözün gönlümü çaldığında, sabah rüzgârı, âşığın gözüne toprak dökөлüm dedi.]

Beyitte sevgili, âşığın gönül sermayesini can alıcı bakışıyla çalıp sonra da bunu inkâr ediyor. Gözü sevgiliden ayrı bir varlık gibi tahayyül edip sevgilinin ona inkârı talim ettiğini söyleyen Zâtî (ö.953-1546) gözün sevgiliyle adeta iş birliği içinde olduğuna vurgu yapıyor.

Meta-ı **kalbümü** çeşmün ugurlar eyler inkârı

Ol ayyâra sen öğretdün gibi ey döst in kârı (Zâtî, G.1714/4)¹⁵

(Ey dost! Gözün, kalbimin sermayesini çaldı ve bunu inkâr ediyor. O düzenbaza bu işi sen öğretmiş gibisin.)

Sevgilinin saçları âşığın gönlünün yurdudur. Ve her bir telinde bir âşığın gönlü asılı kalmıştır. Zülfü katından-yanından- buse çalmakla kast edilen sevgilinin yanağını öpmektir. Necati, gönle ikazda bulunarak; buna teşebbüs etmemesi gerektiğini söyler. Yoksa zülfün ucunda berdar olacaktır.

Zülfü katında **büse** ugurlamaya gönül

Etme heves ki duyduğu gibi hemân asar (Necâtî Bey, G.70/4)

(Ey gönül! Sevgilinin zülfünün yanından buse çalmaya heves etme. Öyle ki bunu duyunca -fark ettiği anda- seni hemen asar.)

Mesîhî (16. yy), beyitte aşk ve akıl karşıtlığına vurgu yapar. Aynı zamanda ay ışığında hırsızlık etmenin muhal olduğunu ve hırsızların ay ışığını sevmediğini de hatırlatır. Bu minvalde, bahtsız kimse herhangi bir şeyden istifade etmeye kalkışsa akla hayale gelmeyen engeller çıkar manasında "öksüz hırsızlığa

¹⁵ Gönül uğurla- ile ilgili örnek diğer beyitler şöyledir: Le'âlî-G.28/6, Edirneli Kâmî-Metâlî.168, Hüdayî-G.229/3, Emrî-Kita.305, Zâtî-G.915/3, Kalkandelenli-G.422/2, Şerîfî-G.7/4, Ravzî-G.369/2, Ravzî-G.629/1

çıkmiş, ay ilk akşamdan doğmuş” atasözü gibi dilimizde yer etmiş kullanımlar mevcuttur (Aksoy, 1984: 329).

Ey Mesîhî gerçi kim bir düzd-i şeb-revdür akıl

Nesne ugurlatmaz aña şule-i mehtâb-ı ışk (Mesîhî, G.122/7)¹⁶

(Ey Mesîhi! Akıl, gece gizlice hırsızlık yapmaya teşebbüs ediyorsa da aşk mehtabının ışığı onun bir şey çalmasına fırsat vermez.)

Meâlî bu beytinde, seher kuşunun kanadını çalıp sevgilinin semtine varmayı hayal eden âşığı anmaktadır. Âşığın gayesi oraya varmak ve hiç ayrılmamaktır; ancak rakip buna imkân vermeyecektir. Âşık da oraya uçabilmek için kuşun kolunu kanadını çalmak gibi birçok zorlu yola başvuracaktır.

Bâl ü per ugurlayup uçup dururdum kûyuña

Hâba varsa bir gice ey yüzi gül mürğ-i seher (Meâlî, G.237/6)

(Ey, güzü gül gibi olan sevgili! Seher kuşu bir gece uykuya dalacak olsa onun kolunu kanadını çalıp senin bulunduğun yere uçardım.)

Şiirlerinde yeni hayaller icad edip bunları kullanmakta mahir olduğunu ve başka şairlere benzemediğini ima eden Meâlî şairliğiyle övünüyor.

Manisi yok çün **hayâl** ugurlamagun el gibi

Bu meânîyi Meâlî kendüden icâd ider (Meâlî, G.227/5)

(Başkaları gibi hayal çalmanın bir anlamı yok. Meâlî bu manayı kendi icad ediyor.)

Âşıklık yolunda âşığın en büyük sermayesi ömrüdür. Âşık gamla hemhâldir. Gam bu yolda onun ortağıdır. Fuzulî'ye göre bu ortak âşığın ömür metanını çalmaktadır. Âşık bu ticaretten kazançlı çıkamaz.

Gam ugurlar aşk bâzârında nakd-i ömrümü

Kılmak olmaz sûd sevdâda yaman ortağ ilen (Fuzulî, G.220/4)

(Ömür akçemi aşk pazarında gam çalıyor/tüketiyor. Aşk ticaretinde kötü ortak ile fayda sağlamak mümkün değildir.)

Âşığın parça parça olmuş yaralı gönlüne bakış okunu fırlatan sevgili her ne kadar oku çıkarmış olsa da ucu orada kalmıştır. Peykan denilen bu başlık çeliktedir. Çelik madeni, su verilerek işlenir. Yara, susuzluğunu okun ucundaki bu çelik başlıktan giderir.

Tirin aldın kaldı peykânı dil-i mecrûhda

Dostum incinme kim derler ugurlar yara **su** (Hayâlî, G.2/3)

(Ey sevgili, yaralı gönlümden okunu çıkardın ama ucunda takılı olan demiri orada kaldı. Bundan incinme ki yara su çalar derler.)

Büyü kadar tesirli olan sevgilinin yan bakışı, âşığın aklını almaya kâfidir.

Aklum ugurlasan nola bu gamzelerle sen

Dîvâne eyler âdemi efsûn didükleri (Kalkandelenli, G.433/2)

(Ey sevgili! büyü dedikleri insanı deli eder. Senin de bakışın büyüdür; yan bakışınla aklımı çalsan buna şaşılmaz.)

¹⁶ Örnek diğer beyit: Naksî Ali Akkirmânî-K.4/27.

Beyitte sevgilinin kırmızı renkli yanağıyla şarap arasında benzerlik kuran şair onun âline (rengine, hilesine) aldanmamak gerektiğini söyleyerek ikazda bulunuyor. Şarap kırmızıdır ama tadı acıdır, ekşidir. Sevgilinin de al yanağıyla güler güz göstermesine aldanmamalıdır, sözleri acıdır.

Güler yüz ile sakın **aklunu** uğrulasun

Efendi âline aldanma ekşidir mey-i nâb (Nev’îzâde Atâî, G.9/3)¹⁷

(Efendi, saf şarabın kırmızı rengine aldanma, tadı ekşidir. Güler yüz göstererek sakın aklını çalmasın.)

Beyitte, sevgilisini uykudan dahi kıskanan bir âşık imajı çiziyor şair. Sevgili uyuduğu vakit can alan bakışlarından âşık mahrum kalacağı için, onun uyumasını istemiyor.

Harîm-i çeşmüne koyma gelirse anı gözden sav

Sana gaflet virür **ömrün** ugurlar kalma hâb ile (Emrî, G.475/4)

[(Ey sevgili!) Gözünün mahrem yerine uyku gelirse, onu göze koyma, uzaklaştır. Gözüne uyku girmesin, çünkü o sana gaflet verir, ömrünü tüketir.]

Sonuç

Çalışmada, 14-19. yy'lara ait örnek beyitler ışığında *uğrulamak* fiilinin nitelik ve nicelik bakımından kullanımı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bazı beyitlerde *ugrula-* fiilinin *ugurla-* şekliyle; aynı manada yani hırsızlık et- anlamında kullanıldığını görürüz. Oysaki *uğurla-* yolcu/teşyi et- anlamına da sahiptir. Ancak bu mana doğrultusunda kullanıldığı beyit tespit edilememiştir. Fiilin yolcu etmek anlamından ziyade çalmak anlamının vurgulandığı beyitlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Çalışma da bu bakış açısı üzerinden şekillenmiştir. Fiilin felekten gün *uğurla-*, akıl *uğurla-*, gönül *uğurla-* gibi deyim manası kazanan yapılar içinde de kullanıldığına şahit olunmuştur. Ayrıca farklı yüzyıllara ait *uğurla-* redifiyle yazılmış şiir örnekleri tespit edilmiştir.

¹⁷ Akl *uğurla-* ile ilgili diğer beyitler şöyledir: Edirneli Şevkî-G.225/3, Zâti-G.1815/4, Azmizâde Hâletî-G.241/6, Zâti-G.1693/1.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1984). Atasözleri ve deyimler sözlüğü I, atasözleri sözlüğü. TDK Yayınları.
- Akyüz vd. (1958). Fuzûlî Türkçe divan. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Atik, Hikmet. (2007). Nakşî Ali akkirmânî divânı. Buruciye Yayınları.
- Aydemir, Yaşar. (2007). Ravzî divanı. Birleşik Dağıtım Kitabevi Yayınları.
- Bal, Esra. (2019). Karamanlı Sabûhî divanı (inceleme, tenkitli metin ve dil içi çeviri) [Yüksek lisans tezi]. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.
- Bilgin, A. A. (2001). Karamanlı Nizâmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 24. s.453-454). TDV Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed ve Tanyeri M. A. (1987). Zâtî divanı (edisyon kritik ve transkripsiyon) C. 1. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed. (1979). Amrî divan. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmed. (1980). Vasfî divan tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Çipiloğlu, A. R. (2005). Şânîzâde atâullah ve divanı [Yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Coşkun, Vildan S. (2012). Vasfî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 42, s. 534-535). TDV Yayınları.
- Coşkun, Vildan S. (2013). Zâtî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 44, s. 150-151). TDV Yayınları.
- Demirel, Mustafa. (1996). İbn-i Kemâl divân tenkidli metin. Fakülteler Matbaası.
- Ercan, Özlem. (2003). Peşteli Hisâlî divânı (inceleme-metin) [Doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2018). Kâşgarlı Mahmud, Divânı Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin. TDK Yayınları.
- Erünsal, İsmail E. (2010). Tâcizâde Câfer Çelebi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 39, s. 353-356). TDV Yayınları.
- Gövsa, İ. A. (1947). Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi [C. 5]. İskit Yayınları.
- İsen, Mustafa. (2003). Meâlî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, s. 201-202). TDV Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir. (1996). Fuzûlî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 13, s.240-246). TDV Yayınları.
- Karaköse, Saadet. (1994). Nev'i-zade atayı divanı kısmi tahlil-metin [Doktora tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Kaya, B. Ali. (2006). Necâtî Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 32, s. 477-478). TDV Yayınları.
- Korkut, Gülçiçek. (2004). Divân-ı le'âlî (inceleme-metin) [Yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Kurnaz, C. (1998). Hayâlî Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 17, s.5-7). TDV Yayınları.
- Macit, Muhsin. (1997). Nedîm divânı. Akçağ Yayınları.
- Macit, Muhsin. (2006). Nedîm. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 32, s. 510-513). TDV Yayınları.
- Macit, Muhsin. (2017). Hatâyî divânı (inceleme-tenkitli metin-tıpkıbasım). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Mengi, Mine. (2004). Mesîhî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 29, s. 312-313). TDV Yayınları.
- Mengi, Mine. (2014). Mesîhî divânı. AKM Yayınları.

- Musluoğlu, Ferhat. (2021). Hayretî divanı (tenkitli metin-dil içi çeviri) [Doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Okatan, H. İ. (2010). Sürûrî divanı. Engin Matbaacılık.
- Ölmez, Mehmed. (2000). Thesaurus, lexicon (Turcico-Arabico-Persicum). Simurg Yayınları.
- Özkan, Ahmet. (2019). Azîzî Divanı'nın tahlili [Yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Özyıldırım, Ali Emre. (1995). Hamdullah Hamdî Divanı'nın tenkitli metni [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Saraç, M. A. Yekta. (1995). Emrî. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 11, s. 164). TDV Yayınları.
- Şemseddin Sâmî. (1999). Kâmûs-ı Türkî. Çağrı Yayınları.
- Şengün, Necdet. (2006). Nazîr İbrahim ve dîvânı (metin-muhtevâ-tahlil) [Doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Şentürk, A. A. ve Boşdurmaz, Nurcan. (2012). Molla aşkî dîvân. Yapı Kredi Yayınları.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid. (2001). Kansu Gavri. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 24, s. 314-316). TDV Yayınları.
- Sinan, Betül. (2004). Bâlî çelebi ve divanı (2b-35a) inceleme-metin [Yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Solmaz, A. O. (2007). Tutmacı'nın gül ü hüsrev adlı eseri (inceleme-metin-dizin) [Doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Sunal, Arif. (2014). Sâdık dîvânı (inceleme-metin) [Doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Sungur, Necati. (1994). Âhî divânı (inceleme-metin). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin. (2012). Mu'îdî dîvân (metin-çeviri) [Doktora tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Tarlan, A. N. (1992). Ahmet paşa divanı. Akçağ Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1992). Hayâlî divanı. Akçağ Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1992). Necatî Beg divanı. Akçağ Yayınları.
- Tatçı, Mustafa. (1998). Hayretî. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 17, s. 61-62). TDV Yayınları.
- Tekin, Talat. (2013). Irk Bitig. TDK Yayınları.
- Tekindağ, Şehabeddin. (2003). Mahmud Paşa. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 27, s.376-378). TDV Yayınları.
- Uzun, Kadir. (2019). Câmî divanı inceleme-metin-indeks [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yakar, H. İ. (2010). Edirneli Şevkî dîvânı. Palet Yayınları.
- Yavuz, Orhan. (2002). Kansu Gavri'nin Türkçe dîvânı (metin-inceleme-ıtkıbasım). Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Yazar, Sadık. (2006). *Seyyid şerîfî Mehmed efendî; hayatı, divanı ve hilyesi* [Yüksek lisans tezi]. Fatih Üniversitesi.
- Yıldız, Harun. (1999). *Şihâbî dîvânı ve grameri* [Yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Yılmaz, K. H. (2011). *Hâmî Ahmed (Diyarbekrî) divanı inceleme-metin* [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yücel, Bilâl. (2002). *Adnî divanı*. Akçağ Yayınları.
- 17 Temmuz 2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10607,emridivanipdf.pdf?o> adresinden edinilmiştir.

- 17 Temmuz 2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55974.ferhad-ile-sirinpdf.pdf?o> adresinden edinilmiştir.
- 17 Temmuz 2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55977.kami-divani-pdf.pdf?o> adresinden edinilmiştir.
- 17 Temmuz 2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56143.revani-divanipdf.pdf?o> adresinden edinilmiştir.
- 17 Temmuz 2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695.gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?o> adresinden edinilmiştir.
- 17 Temmuz 2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332.taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?o> adresinden edinilmiştir.
- 17 Temmuz 2024 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73032.karamanli-nizami-divanipdf.pdf?o> adresinden edinilmiştir.